

Bijlage 6: Ppt en informatie

Amerongen, Veenendaal, tabak en industrie

Landbouw en veeteelt zijn op de Utrechtse Heuvelrug altijd nauw met elkaar verbonden geweest. Er werd rogge, boekweit, haver, tarwe en gerst verbouwd en vanaf eind 18de eeuw ook aardappelen. Om de onvruchtbare zand- en heidegronden herhaaldelijk te kunnen bewerken was veel mest nodig.

Schaapskooien voor mest

Eeuwenlang was de schapenteelt op de Utrechtse Heuvelrug een belangrijke bron van bedrijvigheid. De Veluwe schapen liepen overdag op de heidevelden van de Heuvelrug en 's nachts sliepen ze in speciale schaapskooien. Deze schaapskooien werden potstallen genoemd, omdat de boeren hier de mest (uitwerpselen) van de schapen verzamelden.

Landbouw en veeteelt

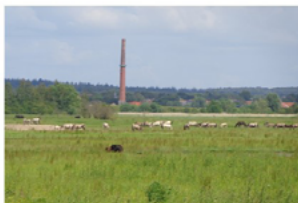
Eeuwenlang was er rond Amerongen:

- Een woest gebied van zand en heide
- Weinig inwoners, vooral boeren en schapen

Schapendriften

Doordat de schapen en herders dagelijks heen en weer liepen van schaapskooi naar heidevelden ontstonden paden. Deze paden werden zo regelmatig gebruikt, dat zij lange tijd bepalend waren voor de noord-zuid-verbinding van de Utrechtse Heuvelrug. Overdag bracht de herder immers zijn schapen de heuvel op, naar de heidegronden en 's avonds gingen ze weer terug naar de stal. Voorbeelden van schapendriften zijn de Traaij, de Bergweg en de Amersfoortseweg

Landbouw, veeteelt en industrie

Verder was er ook:

- Turfwinning uit veen, bijenteelt, steenbakkerijen en een melkfabriekje

Tabak

En tabak in Amerongen!

De tabaksteelt maakte van Amerongen een welvarend en bloeiend dorp.

Drie eeuwen verbouwden boeren in dit gebied tabak als hoofdmiddel van bestaan.

Kasteelheer Godard Adriaan van Reede startte als eerste met het verbouwen van tabak.

Naast de schapenteelt was er onder andere ook:

- Turfwinning uit veen bij Leersum, Maarn, Maarsbergen en Overberg. Turf werd gebruikt als brandstof (vuur) voor zowel het verwarmen van huizen als in steenbakkerijen en andere kleinschalige bedrijfjes waar ovens moesten branden. Door het afgraven van veenlagen ontstonden uiteindelijk de Leersumse plassen
- Bijenteelt was een typische aangelegenheid voor dorpen op de Utrechtse Heuvelrug: voor honing en het maken van kaarsen
- Steenbakkerijen, voornamelijk bij Amerongen en Elst: van de klei uit de uiterwaarden van de rivieren (o.a de Rijn) werden bakstenen gebakken
- Melkfabrieken in Amerongen, Leersum, Driebergen

Tabak en de omgeving van Amerongen en Rhenen zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Rond Amerongen, Elst en Rhenen staan nog altijd grote, donkere tabaksschuren in het landschap.

Dit is een overblijfsel van 300 jaar tabaksteelt. Vanaf de Gouden eeuw (17de eeuw) neemt de welvaart in Nederland toe. Een (beperkte) groep rijken is in de gelegenheid zich genotsmiddelen te veroorloven, waaronder rook-, pruim- en snuiftabak. De vraag naar tabak neemt dan ook enorm toe. Het roken was hier zelfs zo populair dat buitenlanders schrokken van de vele pijprokende mannen en vrouwen met hun pikzwarte tanden.

Door de grote vraag naar tabak in de 17de eeuw was het verbouwen van tabak een winstgevende handel. Rond Amerongen en Elst bleek de grond heel geschikt voor de verbouw van tabaksplanten. De zuidflanken van de hellingen van de Utrechtse Heuvelrug lagen beschut en in de zon. De grond aan de voet van de Heuvelrug was een ideale mix van klei (rivier) en zand (heuvelrug). Kasteelheer Godard Adriaan van Reede startte als eerste in 1645 met de verbouw van tabak op zijn grond. Boeren uit het dorp liet hij daar werken.

Tabak

Van zaadje tot gedroogde bladeren .... een arbeidsintensief proces

Tabak

Boeren en pachters leverden de arbeid.

De kasteelheer en grondeigenaren zorgden voor kapitaal (geld).

De grondeigenaren verkochten de gedroogde tabak.

Zaadje

Het tabakszaadje liet de boer op een nat lapje (vaak een oude sok) op een warme plek kien. Als na een paar dagen het zaadje wortel schoot, ging het in een speciale tabakskist: een broeibak met glazen deksel, gevuld met paardenmest. In de zon werd deze kist zo warm dat er kleine plantjes groeiden.

Planten

De kleine plantjes gingen half mei na het gevaar voor vorst de grond in. Deze grond was tevoren rijk voorzien van schapenmest. De grond was opgedeeld in stukken (10 bij 20 meter) waar omheen als windscherm een hoge heg werd aangebracht. De heg bestond uit dikke takken waar pronkbonen tegenaan groeiden. Deze pronkbonen groeiden snel en werden metershoog. De windgevoelige tabaksplant stond zo beschermt.

Pluk

Al in juni was de tabaksplant meters hoog. De top van de plant werd eruit gehaald om de plant nieuwe energie te geven. Een paar planten liet men gewoon doorgroeien. Die leverde de zaaddozen voor nieuwe tabakszaadjes. Tussen juli en augustus werden met regelmaat de goede bladeren geplukt.

Drogen

Deze bladeren gingen op karren naar de speciale tabaksschuren waar ze werden gedroogd. Hier hingen de bladeren aan spijlen zo'n zes weken te drogen. Daarna werden de bladeren bijeengebonden tot bossen, waarna het kon worden verkocht aan sigarenfabrieken, zoals in Veenendaal. De typische tabaksschuren zijn een Nederlandse uitvinding: de bladeren mochten tijdens het droogproces niet schimmelen. In de schuur moest een goede ventilatie zijn. In de houten wanden van de schuur zitten luiken die open kunnen. Aan beide kant waren grote deuren zodat karren met bladeren makkelijk in en uit konden rijden.

Tabak telen was arbeidsintensief en kostte veel geld. Boeren en pachters leverden de arbeid door het verbouwen en drogen van de tabak. Het kapitaal voor het bewerken van de grond (mest) en de schuren (bouw en onderhoud) leverden de kasteelheer en grondeigenaren. De grondeigenaren verhandelde de gedroogde tabak. De helft van de opbrengst was voor de grondeigenaar, de andere helft voor de pachters.

Ook kinderen hielpen vaak mee. Zij reden de karren vol bladeren van het veld naar de schuur. En ze gaven de nieuwe bladeren aan de 'spijlers': de boeren die de bladeren op de stoken regen.

Tabak

Welvaart en teloorgang

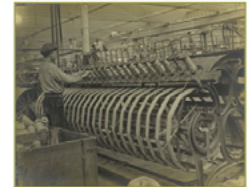
Rond 1850: sigaren en later sigaretten raakten in de mode

Amerongen en Veenendaal

Veenendaal kon wel wat met de tabak...en de wol!

Er kwamen fabrieken voor sigaren. De schapen die nodig waren voor de mest van de schapen gaven ook wol. De wol werd bewerkt in de fabrieken in Veenendaal.

Rond 1960 kwam er een schimmel in de tabak. Dat betekende het einde van de tabaksteelt, de sigarenfabrieken in Veenendaal kochten andere tabak maar zijn ook allemaal gestopt eind vorige eeuw...

Van 1650 tot 1850 was de tabak een winstgevende handel. De Amerongse tabak was niet van hoge kwaliteit eigenlijk was het niet te pruimen, maar voor de pijp-, snuif- en pruimtabak was het prima.

Na 1850 kwamen sigaren en later sigaretten in de mode. Hiervoor was onze tabak niet geschikt. De meeste tabakstellers in Nederland hadden eind 19de eeuw al het bijltje erbij neergegoid. Amerongen ging nog door, maar hun bestaan werd in de 20ste eeuw armoedig. De beide wereldoorlogen zorgden nog voor een laatste opleving doordat buitenlandse tabak moeilijk te krijgen was. In de jaren '60 zorgde een schimmel voor een definitief einde.